

Bioetikere vs. lekfolk

– hvem er ekspertene på rett og galt i moderne bioteknologi?

Av Berge Solberg

Trykket i *Parabel – tidsskrift for filosofi og vitenskapsteori*, nr. 2/2002, s. 19-51.

For en tid tilbake ble jeg invitert som innleder på Lekfolkskonferansen om stamcelleforskning. Konferansen var ment å gi et bidrag til den beslutningsprosess Norge befant seg i med henblikk på hva slags stamcelleforskning vi skulle kunne akseptere. Konferansesalen var delt i to: På den ene siden satt Lekfolket. På den andre siden satt Ekspertene. Som Etiker hadde jeg havnet blant Ekspertene, hvilket skulle bety at jeg var tilskrevet etisk ekspertise. Spørsmålet som imidlertid forble utematisert i løpet av konferansen var hva Etikerens ekspertise kunne sies å bestå av. Derimot handlet de fleste av de omkring 150 avisoppslagene som omtalte Lekfolkskonferansen om at ingen kan være mer ekspert enn andre når det gjelder beslutninger om rett og galt i moderne bioteknologi.¹ Seksten Lekfolk med god spredning i alder, kjønn, arbeid og utdanning og geografisk tilhørighet, skulle sørge for en demokratisk avgjørelse. Men er rett og galt i moderne bioteknologi primært et demokrati-spørsmål? Og hvis det primært er et demokrati-spørsmål, hvorfor inviterer man da Etikere på en Lekfolkskonferanse? Hvordan kan man mene at Etikere innehar etisk ekspertise, men samtidig at ingen er mer eksperter enn andre på rett og galt?

Etikeren - en ekspert på etiske teorier?

I artikkelen "Ethical Experts in a Democracy" fra 1981, drøfter Peter Singer forskjellige elementer som må være tilstede for å kunne snakke om etisk ekspertise. Han nevner spesielt evnen til å resonnerer logisk, til å unngå feilslutninger i egne argumenter og til å kunne avsløre feilslutninger i andres argumenter. Men disse elementene er ikke eksklusive for Etikeren, påpeker Singer. Innenfor en rekke andre former for ekspertise må tilsvarende elementer være tilstede.

---

¹ Se Tennøe, "Lekfolkene satte agendaen" hvor Tore Tennøe fortolker den voldsomme medieinteressen som uttrykk for at menigmann høres i diskusjoner om kontroversielle teknologispørsmål.

Juridisk ekspertise er et godt eksempel. Men siden vi skiller mellom Juristens og Etikerens ekspertise, må Etikerens ekspertise bestå i noe mer enn en spesielt trent ferdighet i logisk tenkning. Hva kan så dette ”mer” være for noe?

Et nærliggende svar er at mens Juristen er ekspert på lover, er Etikeren en ekspert på etiske teorier. Etikerens verktøy er etiske teorier og prinsipper. Etikeren kan belyse en sak fra ulike teoretiske perspektiver og slik sett bli en ekspert i å *perspektivere* saker. Men Etikeren kan også være overbevist om at en bestemt etisk teori er overlegen alle andre, og forsøke å anvende nettopp denne teorien på den sak man står overfor. I såfall blir Etikeren en ekspert, ikke bare i etisk teori, men i riktig og gal etisk teori, hvilket begynner å likne på en Ekspert på Det Rette, eventuelt også Det Gode.

Den *anvendte* Etikeren som i dette tilfellet er Bioetikeren, behøver fremdeles noe mer. Kjennskapen til etiske teorier, samt ferdigheter i logisk tenkning er nok nødvendige, men kan umulig være tilstrekkelige egenskaper til å kunne uttale seg med tyngde i konkrete etiske spørsmål. Etikeren behøver også god kjennskap til saken han står overfor, i vårt tilfelle stamcelleforskning, for å kunne fungere som en Bioetiker. Logiske ferdigheter, innsikt i etisk teori og innsikt i det problematiske saksfeltet man står overfor, synes til sammen å utgjøre Bioetikerens ekspertise. I alle fall om man skal tro Singer.

Hvorfor ikke la stamcelleforskeren bli Bioetiker?

I og med at det slett ikke er usannsynlig at Stamcelleforskeren besitter de samme ferdigheter som Etikeren i logisk stringent tenkning (og kanskje bedre) samt at Etikeren neppe vil klare å matche Stamcelleforskerens innsikt i stamcelleforskning, synes konklusjonen ovenfor å fremprovosere følgende spørsmål: Bør ikke Stamcelleforskeren heller studere etisk teori fremfor at Etikeren studerer biologi? Mange vil nok svare ja på det spørsmålet, og verden over finnes det flere eksempler på genetikere og biologer som også fungerer som utmerkede Bioetikere.

Imidlertid finnes det noen gode grunner for at det ikke nødvendigvis er ønskelig at Stamcelleforskeren overtar Etikerens jobb, fremfor at Etikeren setter seg inn i stamcelleforskning. Singer peker på et tilsynelatende banalt poeng om *tidens* betydning. Gitt at

man trenger tid til å sette seg godt inn i etisk teori, vil det være vanskelig å være en fulltids stamcelleforsker med bare en begrenset *fritid* til å sette seg inn i etiske spørsmål. En viss arbeidsdeling er nødvendig i samfunnet. Ekspertisen til Bioetikerens oppstår som et resultat av at Bioetikerens kan jobbe på fulltid med etiske spørsmål. Man kunne innvende at i såfall ville det være bedre om Stamcelleforskeren fikk tildelt tid til å reflektere over etiske spørsmål. Men tidsproblemet vil bestå ved at det blir vanskelig, men sikkert ikke umulig, å opprettholde en ekspertise på flere felt.

Viktigere er kanskje upartiskhetsproblemet. Det er alltid uheldig at bukken passer havresekken. Etikerens upartiskhet er som Jon Hellesnes har påpekt en viktig legitimitetsgrunn for Etikerens eksistensberettigelse i en verden av kryssende interesser.² At det er bånd mellom basalforskning, medisinsk teknologi og kommersielle interesser, er ikke til å komme fra. Dette må selvsagt ikke være til hinder for at stamcelleforskere bør lyttes til i den etiske debatten omkring stamcelleforskning. Men i tillegg bør det være plass til Bioetikere som ikke er stamcelleforskere. Problemet er at det alltid kan rettes en ørliten tvil om upartiskheten til stamcelleforskeren. Og nettopp denne ørlille tvilen synes nær sagt umulig å reise til Bioetikerens som ikke samtidig er stamcelleforsker. Ikke minst vil dette ramme Stamcelleforskere som ønsker å argumentere for riktigheten av liberale regelverk. Tilliten til Bioetikerens vil være større, selv om Bioetikerens fremfører nøyaktig de samme argumentene. Denne tilliten som Bioetikerens nyter godt av i vårt samfunn i dag, må Bioetikerens vite å forvalte vel. I noen land, hovedsakelig Tyskland, har Bioetikken kommet i vanry. Ikke bare er tilliten til at Bioetikerne kan yte hjelp i møtet med bioetiske utfordringer borte. Bioetikerne anses i seg selv som et etisk problem.³

Upartiskhetsproblemet kan også gis en dypere formulering som samtidig artikulere mer av etikerens ekspertise: Stamcelleforskeren som også skal være Bioetiker får to forskningsfelt å dekke over. I ethvert forskningsfelt er nysgjerrighet en viktig drivkraft for forskeren. Videre kan også ærgjerrighet være en viktig drivkraft. Integrasjonen mellom de to forskningsfeltene kan bli vanskelig. Klarer man å tilføre begge forskningsfelt den samme mengde nysgjerrighet? Man kan

---

² Hellesnes, "Etikk-satsing? Om moralteknologi, diskursetikk og kvardagsokratisk verksemd", s. 8.

³ Se eksempelvis Kollek, Regine, and Günter Feuerstein. "Bioethics and antibioethics in Germany: A sociological approach."

ikke se bort fra at det er mulig. Men også her vil en ørliten tvil kunne melde seg i offentligheten. Kanskje vil man tenke at stamcelleforskeren er stamcelleforsker *innerst inne*, og Etiker bare *som et tillegg* - at jakten på de gode spørsmålene, nysgjerrigheten, sannhetssøkenen primært er rettet mot cellene og ikke mot menneskelig samkvem. Å sette seg inn i sentrale etiske teorier er riktignok ikke et altopplukende prosjekt. Men å la de etiske teoriene få liv, å jakte på mønstereksemplene som artikulere et felles *Vi*, å skape de gode analogiene og avdekke de dårlige, å forsøke å sette ord på diffuse folkelige intuisjoner, fornemmelser og følelser, å ha nese for forbindelsene og grenseoppgangene mellom moral og rett, å se mulighetene men også begrensningene for etisk tankegang i spenningsfeltet mellom politikk, økonomi, forskning og religion og ikke minst å være sensitiv for at de beste spørsmålene allerede har vært stilt i Historiens løp – alt dette forutsetter en forsker som genuint er dedikert til de etiske spørsmålene i seg selv. Det er ikke tilstrekkelig å ha en *instrumentell interesse* for etikk hvor etiske spørsmål er noe som ”må løses” for at man skal kunne forfølge ens *egentlige* forskningsinteresse videre i fred og ro. Som sagt finnes det ingen prinsipiell innvendig som tilsier at Stamcelleforskeren er forhindret fra å være genuint dedikert til de etiske spørsmålene i seg selv. Men igjen er det interessant at det kan reises en ørliten tvil, og at denne tvilen ikke kan reises til Bioetikerens som ikke samtidig er stamcelleforsker.

Bioetikerens – ekspert også på det Rette?

Om vi nå aksepterer at Bioetikerens kan ha en slags ekspertise uten at hun også må være stamcelleforsker, står fremdeles spørsmålet åpent om denne ekspertisen omfatter en spesiell ferdighet til å *avgjøre* hva som er rett og galt i kontroversielle saker. En som har stilt seg totalt avvisende til en slik tanke er Anne Maclean. I hennes flengende oppgjør med bioetikken i boken *The elimination of morality – reflections on utilitarianism and bioethics*, er det nettopp verdensberømte bioetikere som Peter Singer og John Harris som får gjennomgå. Moralfilosofen Maclean mener at det ikke finnes etisk ekspertise i den nevnte betydning;

When bioethicists purport to tell us what *philosophy* says about abortion, for example, or infanticide, they are telling us what they, as individuals, say about these issues. Philosophers, I maintain, have no special authority to make moral pronouncements. The conception of rational justification in morality which seems to confer such authority upon them is a radically defective one, and once its defects are brought to light

the futility of bioethics is revealed.⁴

Maclean hevder videre at det er et alvorlig feilgrep å bringe filosofene inn i medisinen for at de skal lære bort litt av sin etiske ekspertise til medisinstudenter. Siden ingen, ifølge Maclean, kan besitte mer ekspertise på dette området enn andre, vil nye generasjoner med leger opplært i medisinsk etikk, feilaktig få kontroll og makt over enda flere sider av pasientenes liv.⁵ Og siden Maclean mener at legenes makt over pasientene gjennom kamuflerte normative vurderinger av normalitet, avvik og sykdom, allerede er et samfunnsproblem i dag, blir ikke situasjonen bedre av at legene opplever å få tilført enda mer *ekspert-kunnskap*.

Jon Hellesnes har forsøkt å modifisere denne kritikken ved å vise at en bioetiker som Singer, ikke behøver å leses som en *moralteknolog* som knesetter de Rette Svarene stilt overfor en kontroversiell sak, men snarere kan leses som en *hverdagssokratiker* som utforsker hva som følger rasjonelt av å godta bestemte utgangspremisser.⁶ Hverdagssokratikeren Singer kan hevde at *dersom* man mener at provosert abort er akseptabelt *fordi* fosteret ikke har noen form for ”selvbevissthet”, så følger det av dette at man også må kunne ta livet av nyfødte barn, siden nyfødte barn heller ikke er i besittelse av ”selvbevissthet”. Som Hellesnes påpeker, behøver ikke konklusjonen man sitter igjen med etter å ha lest Singer være at spedbarnsdrap kan være riktig. Man kan like gjerne konkludere med at grunnen for å akseptere provoserte aborter ikke kan bestå i fosterets mangel på ”selvbevissthet”. Eller man kan konkludere med at provosert abort må anses å være etisk forkastelig siden det ikke kan påvises en etisk relevant forskjell fra drap på nyfødte barn, noe som vi allerede anser som etisk forkastelig. Hverdagssokratikerens ”ekspertise” består i en evne til å åpne opp og brette ut slike uartikulerte sammenhenger for oss. Hverdagssokratikeren får oss dermed til å se hva som står på spill.

Fremstilt slik kunne kanskje Anne Maclean ha akseptert Singer bedre. Maclean ønsker nemlig ikke filosofene bort fra medisinen og bioteknologien - hun ønsker bare at de må forstå sin oppgave og ekspertise annerledes. Leger behøver ikke lære teorien om de fire prinsipper for å

---

⁴ Maclean, *The elimination of morality – reflections on utilitarianism and bioethics*, s. 187.

⁵ *Ibid.*, s. 195.

⁶ Hellesnes, “Etikk-satsing? Om moralteknologi, diskursetikk og kvardagssokratisk verksemd”, s. 8-13.

være gode leger. I en situasjon hvor en lege må bli belært av en Etiker at hans oppgave er å gjøre godt, handle rettferdig og ikke skade er det noe fundamentalt galt. Trodde legen kanskje at det *var* hans oppgave å skade pasienten? Eller å behandle dem urettferdig? Etikerens og filosofens ekspertise består i evnen til å avkle praksiser sine *utematiserte føresetnader*, som man ville ha sagt det i god nynorsk-filosofisk tradisjon. Hvilke trekk er det som har ført til at man mener leger må læres opp i elementær allmennmenneskelig atferd? En påvisning av slike utematiserte forutsetninger handler opp å åpne opp og brette ut sammenhenger. Det er en avslørings og artikulasjonsoppgave for å få oss til å se hva som er de *egentlige* spørsmålene - hva som er vår *egentlige situasjon*. Slik sett kunne man hevde at Etikerens ekspertise består i å kunne gi oppklarende situasjonsbeskrivelser. Når situasjonsbeskrivelsene så er gitt, det etiske *feltet* er brettet ut, og de utematiserte forutsetningene er tematisert, så er det opp til oss alle å bestemme hvor veien videre skal gå. Det er da Lekfolket har et godt grunnlag for å ta stilling, uansett om man befinner seg på stamcellekonferanser eller andre steder.

Skal moralen oppfinnes eller avdekkes?

En grunn til at jeg tror Anne Maclean likevel ville ha avvist Singer er at hun mener Etikerens oppgave er å forstå som *ethical recovery*. Moralens skal ikke oppfinnes. Den finnes allerede. Men den kan ha blitt tilslørt, tåkelagt og kolonisert. Etikerens oppgave er å hjelpe til med å fjerne lagene av tåke og slør som forhindrer enkeltmennesket å være i kontakt med sitt moralske jeg. Om Singer i prinsippet *kan* leses som en hverdagsokratiker som kartlegger de etiske *opsjonene*, så er det liten tvil om at den mest nærliggende lesningen er å forstå ham som en agitator for *en ny etikk*. I *Rethinking Life & Death* fra 1994 er dette det eksplisitte tema. Undertittelen på boken er sogar *The Collapse of our traditional ethics*. Tanken om at ethvert menneske har et absolutt menneskeverd er, ifølge Singer, en foreldet tanke som ikke lar seg praktisere i den verden av hyperavansert medisinsk teknologi som vi befinner oss i. Den nye etikken som må erstatte den gamle Menneskeverdsetikken er en Livskvalitets-etikk. I en Livskvalitets-etikk har Verdi erstattet Verd. Om jeg bør ta livet av mitt nyfødte funksjonshemmede barn, avhenger av hvor lav verdi som kan tilskrives dette livet for meg og min familie, siden det nyfødte barnet uansett ikke enda er inkludert i moralen. Singers agenda er altså ikke en form for *ethical recovery*. Snarere kunne man si at han bedriver *ethical discovery*.

Et fint ord på både norsk og nynorsk for *ethical discovery*, kan være det ordet Hellesnes har satt på både Richard Rortys og Charles Taylors virksomhet, nemlig *nyskildring*.⁷ Jeg sier *kan være*, for det er et spørsmål i seg selv om det er Singer eller om det er Maclean som er tilhengere av nyskildring, i det minste i Taylors betydning. Taylor ville selvsagt ha sagt seg enig med Maclean i at moralen alltid allerede *er*. Man trenger således ikke et etikk-kurs for å lære seg å handle moralsk. Men *hva* moralen *er*, er samtidig et kontinuerlig artikulasjonsprosjekt. Det er et avdekkelses- og skapelses-prosjekt i en og samme utgave. Man kan her tenke seg overganger til nye vokabularer som bedre er i stand til å skildre hva moralen *er*. Viktige spørsmål som da må besvares, er ifølge Hellesnes av denne art;

I kva forstand er ein stengt inne i rutinar og konvensjonar og trivialitetar som nyskildringa kan få ein ut av? (..) På kva måte får vi det betre (eller mindre ille) om vi tilegner oss eit nytt vokabular? Kva slags skilnader kan det nye vokabularet eventuelt hjelpe oss å sjå? Opnar det for ein ny praksis, og i såfall kva slags?⁸

Å erstatte en Menneskeverdsetikk med en Livskvalitetsetikk kan nok løse og fjerne en rekke av de etiske problemene knyttet til fosterdiagnostikken, nyfødttmedisinen, medisinen ved livets slutt, og ikke minst de forskningsetiske utfordringene ved stamcelleforskning. Samtidig vil en rekke skråplansargumenter i forhold til dødshjelpsproblematikken, rettsvernet til de svakeste av oss og til dem som ikke kan gi et samtykke, melde seg. Men en eventuell overgang fra ett vokabular til et annet handler om noe mer enn å addere fordeler og ulemper. I tanken om at *den beste beskrivelsen* bør vinne frem ligger ikke bare en henvisning til hva vi vinner eller taper ved overgangen fra et vokabular til et annet, men også en henvisning til hva vi *føler* og kjenner oss igjen i. Det bringer oss over til forholdet mellom etisk ekspertise og folks moralske følelser og intuisjoner.

Bioetikeren som moralteknolog eller som interesseløs hverdagssokratiker?

Når Peter Singer i sine tekster kommer frem til at det ikke behøver å være noe prinsipielt galt i å drepe nyfødte funksjonshemmede barn, er dette en konklusjon som har satt følelsene i kok hos

---

⁷ Hellesnes, "Livsvisdom eller autistisk innovasjonsfeber? Om nyskildring og sjølvskaping hos Kierkegaard og Rorty".

⁸ Ibid., s. 211.

svært mange mennesker over hele verden. Man kan da trekke to ulike slutninger. Enten kan man hevde at svært mange mennesker over hele verden føler feil. Kanskje føler de feil som følge av at de tenker feil. Uansett burde de prøve å endre sine følelser slik at de samsvarer med en rasjonell virkelighet. Men like gjerne kan man hevde det motsatte syn: Når man kan komme til konklusjoner som strider sterkt mot mange menneskers moralske følelser, må det være noe galt med premissene eller prinsippene som ledet frem til konklusjonen.

Tilhengerne av den første slutningen er ikke redde for å bryte med folks moralske følelser og oppfatninger. Common-sense har mer en én gang vist seg å ta grundig feil. Common-sense er et upålitelig barometer som rett og galt ikke kan skjule til, vil man her mene. Etikere som er trent i logisk stringent tenkning, som er trent til å se svakheten i den andres argument, som har innsikt i etiske teorier og begreper, som har solid kjennskap til saken som står på spill, og ikke minst som har tid nok til å utvikle gode argumentasjonsrekker, er common-sense overlegen når det gjelder å treffe hva som må antas å være rett eller galt, godt eller ondt, tilrådelig eller ikke tilrådelig. En slik posisjon er rimelig å tilskrive Singer etter min mening, og innebærer som konsekvens Singers tilslutning til at forskningsetiske komiteer og utvalg bør bestå *utelukkende* av profesjonelle Etikere.⁹ Siden det er Etikerne som sitter med ekspertisen, og siden det *kan* finnes noe slikt som etisk ekspertise, bør Etikerne ha det avgjørende ordet om rett og galt i kontroversielle saker som eksempelvis bioteknologien er full av. Og er det slik at Bioetikerne bør ha det avgjørende ordet om rett og galt i kontroversielle saker i bioteknologien, synes det å være lite rom for synsing og mening fra Lekfolkets side. En Lekfolkskonferanse blir en meningsløshet. Lekfolket vil neppe være egnet til å overprøve Bioetikernes konklusjoner. I så fall ville de ikke ha vært Lekfolk, men nettopp Bioetikere. Alternativt kunne man tenke seg at Bioetikerne ikke besittet den ekspertise de angivelig skulle ha. Men i såfall ville det ha vært Bioetikerne som ikke levde opp til sitt navn. Snarere måtte de da forstås som Lekfolk.

Når jeg leser Singer slik, leser jeg ham kanskje som *moralteknolog* slik Hellesnes forsøkte å unngå. Jeg tror likevel en slik lesning er den beste lesningen av Singer. Og jeg tror heller ikke det er slik at vi alltid bør frykte Bioetikere som fremstår som moralteknologer og i stedet trykke

---

⁹ Singer, Peter: "Ethical experts in a democracy", s. 161.

Bioetikere som fremstår som hverdagsssokratikere til vårt bryst, slik Hellesnes synes å mene. Det positive ved moralteknologen er nemlig at han står for sitt standpunkt. Moralteknologen "tar ansvar" så å si og forsøker å gjøre seg opp en mening om et område hvor de aller fleste andre nøyer seg med å konstatere at noe er "etisk problematisk". Det samme kan man ikke si om hverdagsssokratikeren. Hverdagsssokratikeren klargjør sammenhenger men tar ikke standpunkt. Riktignok er det positive ved dette at normative spørsmål dermed må avgjøres gjennom dialog, diskurs og demokrati. Hverdagsssokratikeren bereder grunnen for at alle gode demokrater på basis av hans klargjøring skal kunne ta et standpunkt. Men selv tar ikke hverdagsssokratikeren standpunkt, i alle fall ikke offisielt. For verken det ene eller det andre standpunktet følger som konklusjon fra begrepsavklaringen. Opsjonene har blitt bedre formulert, men hvilket alternativ vi skal gå for forblir like uavklart.

Det hefter en liten svakhet ved rollen til en slik Bioetiker. Svakheten til hverdagsssokratikeren er nemlig at han som sofistene kan bli beskyldt for å være uten ryggrad. Den ene dagen kan han tas til inntekt for at spedbarnsdrap ikke er verre enn abort. Den neste dagen kan han tas til inntekt for at abort er like ille som spedbarnsdrap. Og den tredje dagen kan han tas til inntekt for at vi opererer med et galt personbegrep siden det følger av dette begrepet at abort og spedbarnsdrap må sidestilles. Hverdagsssokratikeren mener alt og ingenting. Han gjemmer seg bak sin påvisning av en "sammenheng". Men intet er mulig å utlede fra denne sammenhengen, ingen konklusjon kan på rasjonelt grunnlag trekkes. Derfor må hverdagsssokratikeren overlate konklusjonen til andre. Grunnen til at Anne Maclean trolig heller ikke ville ha likt Singer som hverdagsssokratiker ser vi nå: Hverdagsssokratikeren er så interesseløs at man får gåsehud av å være i nærheten. Paradoksalt nok blir hverdagsssokratikeren den eneste person i samfunnet som i kraft av sin profesjon er forhindret fra å mene noe som helst!

Intuisjoner, begrepsavklaring og *gi mening til*-kriteriet

Nå kan man innvende at i motsetning til Sofistene var Sokrates slett ikke uten ryggrad og at hverdagsssokratisk begrepsavklaring også vil lede oss frem til *konklusjoner* mer enn bare *opsjoner*. Akkurat som Sokrates kan man derfor se for seg Etikeren som en moralens bevisstgjører, en som er trenet til gjennom dialog å avdekke de etiske ordenes betydning både for seg selv men også for den andre. En slik oppfatning synes imidlertid å forutsette en eller annen

form for felles utgangspunkt. Og om et slikt felles utgangspunkt finnes i pluralistiske demokratier er som kjent et stort debatttema innen moralfilosofien selv.

En måte å håndtere dette spørsmålet på er å trekke inn begrepet allmenmoralen. Ifølge Knut Erik Tranøy kan allmenmoralen beskrives analogt til Wittgensteins beskrivelse av dagligspråket. Den er i orden som den er. Like lite som vi kan erstatte språket med et kunstig språk, kan vi erstatte moralen med en ny moral.¹⁰ Man kan da lure på hva man skal med Etikere dersom moralen er i orden som den er. Jens Saugstad har gitt et svar. Ifølge Saugstad er det ikke moralfilosofiens oppgave å begrunne moralen, men snarere å forsvare moralen mot angripere som er offer for begrepsforvirring. Moralfilosofien har sitt grunnlag i moralen, ikke omvendt. Og ifølge Saugstad er ikke dette bare hans eget syn – dette var også Immanuel Kants syn.¹¹ Saugstad ser Singer nettopp som et offer for begrepsforvirring. Singer blander sammen det å være en moralsk person med det å være en moralsk aktør. Når denne begrepsforvirringen er oppklart, vil alt snakk om en ny moral blåse bort. Moralen er forsvart.

Om en slik moralforståelse høres konservativ ut er det trolig mest tilsynelatende. For den fundamentale testen for ethvert bioetisk standpunkt kan ikke være annet enn at standpunktet *gir mening til* det fenomen, den virkelighet, de intuisjoner og de følelser vi står ovenfor. Dette *gi-mening-til-kriteriet*, som Tranøy kaller det,¹² behøver ikke å bety at ”folk flest” allerede tenkte disse tankene eller hadde dette konkrete standpunktet på forhånd. Standpunktet eller forklaringen kan forstås som en artikulering eller som en nyskildring av en sammenheng eller fenomen. Men dersom ikke nyskildringen gir en eller annen form for resonans hos oss, gir den ikke mening til noe i vår virkelighet. Og hvis den ikke gir mening til noe i vår virkelighet, så er det jo et spørsmål om det kan sies å ha noen form for virkelighet det den hevder å gi mening til. Charles Taylor sier det slik:

What is real is what you have to deal with, what won't go away just because it doesn't fit with your prejudices. By this token, what you can't help having recourse to in life is real, or as near to reality as you

---

¹⁰ Tranøy, *Det åpne sinn*, s. 42.

¹¹ Saugstad, ”Kants syn på fosterets og spedbarnets moralske status”, s.83.

¹² Tranøy, *Det åpne sinn*, s. 149.

can get a grasp of at present. Your general metaphysical picture of “values” and their place in “reality” ought to be based on what you find real in this way.¹³

Når Taylor både kan argumentere for denne typen *moralsk realisme*, og være tilhenger av begrepet *nyskildring*, henger det sammen med hans påpekning av at etisk argumentasjon alltid må bestå i *overgangsargumentasjon*.¹⁴ Vi kan aldri vite at vi har truffet den absolutte Sannheten. Men vi kan vite at et bestemt standpunkt, uansett hva som måtte være absolutt sant, er *bedre enn et annet*. Men for at en posisjon Y skal kunne fremstå som bedre enn X, forutsetter det at vi som opprinnelig trodde på X kan følge veien fra X til Y som en opplysende, bevisstgjørende og feil-reducerende overgang. Gi-mening-til-kriteriet forutsetter at man starter i en moralsk virkelighet som ens samtalepartner kjenner seg igjen i. Bare derfra er det mulig å gi nyskildringer som kan hevdes å skildre *vår* virkelighet.

Singer mente nok også at han startet i en virkelighet som vi kjente oss igjen i da han snekret sammen sitt person-begrep. Men folk flest har nok langt vagere moralske intuisjoner om hva som inngår i et abstrakt personbegrep, enn de eksempelvis har om spedbarnsdrap. Samtidig har Singer flere sider, og en av dem er hans dyktighet i å gi detaljerte kasuistikker av hva som skjer når nyfødte barn med svært alvorlige funksjonshemninger møter en moderne medisinsk teknologisk verden. Singers utgangspunkt burde ha vært nettopp dette: Hvorledes kan det ha seg at vi mener spedbarnsdrap kvalifiserer som mord, mens vi likevel synes å kunne akseptere at alvorlig funksjonshemmede nyfødte ikke nødvendigvis bør gis intensiv medisinsk behandling? I stedet valgte Singer et problematisk personbegrep som utgangspunkt, som ledet ham til konklusjonen om at spedbarn ikke er personer og følgelig at vi aldri i noen sammenhenger kan anse spedbarnsdrap som mord. Men slik jeg ser det, har dermed ikke Singer klart å gi mening til usikkerheten omkring alvorlig funksjonshemmede nyfødte som oppleves i allmenmoralen og til sikkerheten som oppleves i forhold til funksjonsfriske nyfødte. Vi er ikke med på overgangen fra X til Y. Singers ”nyskildring” oppleves ikke som klargjørende og opplysende, men snarere som skremmende og frastøtende. Og årsaken er nok at Singer for lett hoppet bukk over den situasjonsforståelse og de intersubjektive moralske følelser som forelå i allmenmoralen.

---

¹³ Taylor, *Sources of the self*, s. 59.

¹⁴ Taylor, ”Explanation and practical reason”, s. 54.

Lekfolkskonferansen og Bioetikerne

”Lekfolkskonferanser er spesielt nyttige i teknologispørsmål. Innføring av ny teknologi reiser ofte verdispørsmål hvor ingen av oss synes å være mer eksperter enn andre,” skrev arrangør Tore Tennøe fra Teknologirådet i etterkant av konferansen.¹⁵ Omtrent på samme tid som Tennøe skrev dette, ble programmet *Etikk, samfunn og bioteknologi* startet i Norges Forskningsråd. Det er vel overflødig å si at programmet ikke deler ut penger til lekfolk, men er forbeholdt eksperter som vil mene noe om ny bioteknologi. Mener så Tennøe at det både kan finnes og ikke kan finnes ekspertise på rett og galt? Eller har mine refleksjoner så langt klart å oppheve denne motsetningen? Representerte Lekfolkskonferansen forbilledlig diskursetikk eller representerte Etikernes tilstedeværelse en performativ selvmotsigelse?

Av drøftingene ovenfor vil jeg hente ut tre vesentlige begrunnelser for Bioetikerens tilstedeværelse på en Lekfolkskonferanse om stamceller:

1. Artikulasjon av nye etiske spørsmål. Ny teknologi reiser ikke bare nye etiske spørsmål, men også spørsmål om hva som er de nye etiske spørsmålene. Bestemmelsen av hva som er *det* eller *de* nye spørsmålene kan anses dels som en artikulasjonsprosess og dels som en forhandlingsprosess. Man kan eksempelvis mene at terapeutisk kloning er problematisk fordi det er første skrittet på veien mot et klonet individ. Man kan mene at terapeutisk kloning er problematisk fordi man stopper en naturlig utvikling mot et individ. Man kan mene terapeutisk kloning er problematisk fordi man produserer spiren til et nytt liv kun for forskningsformål. Men man kan også mene at ingen av disse spørsmålene er relevant fordi vi ikke vet om et nytt menneske kunne ha blitt til med denne teknikken. Eller man kan mene at siden det her ikke har foregått en tradisjonell befruktning men snarere en kjerneoverføring så kan vi i alle fall ikke snakke om *befruktete* egg og kanskje heller ikke om embryoer. I en slik tidlig etablering av ”det etisk problematiske” har Bioetikerens en naturlig plass i likhet med en rekke andre eksperter og lekfolk.
2. Artikulasjon av det omliggende etiske feltet. Stamcelleforskning som etisk felt handler om å brette ut og holde oppe en ”overflate” av tråder og forbindelser. I denne veven finnes

---

¹⁵ Tennøe, ”Lekfolkene satte agendaen”.

eksempelvis ingredienser som kvinners opplevelser omkring å ta abort, fortolkninger av Abortloven, norske forskeres forskning på befruktete egg i utlandet, aksepten av kunstig befruktning, hormonkurenes bivirkninger, kvinners opplevelse av eggdonasjon, konstruksjonene av ufrivillig barnløshet, kloner og avsky, verdien av fri forskning, forskningsetikk og opprinnelige synder, Parkinson og terapeutiske fremtidsmuligheter, inklusjon og eksklusjon i moralen, Aldous Huxley og Immanuel Kant, prioritering, instrumentalisering, oversalg av terapeutiske argumenter, menneskets forhold til dyr, og mye, mye mer. Bioetikerer har en naturlig oppgave i å forsøke å gi en helhetlig og opplysende situasjonsbeskrivelse. Men situasjonsbeskrivelsen hviler på den mening og det lys den kaster over fenomener som lekfolk allerede er fortrolige med.

3. Påpeke Bio-etikkens teoretiske muligheter og begrensninger. Bioetikerer kan forsøke å gi positive svar på etiske spørsmål ved å trekke slutninger fra mønstereksempler, analogier, fra prinsipper eller etiske teorier. Men alle slike svar må ”gi mening” hos Lekfolket. Alle slike svar må forstås som forsøksvise. Like viktig er det at Bioetikerer kan gi negative svar om når etiske teorier og prinsipper ikke bør anvendes. Hvorfor Kant *ikke* lar seg anvende kan ha stor forklaringskraft. Når etikk-vinden blåser som sterkest er det alltid en fare for at fenomener kan hevdes å være ”etisk problematiske” uten at de egentlig kan sies å være det. Bioetikken kan risikere å bli overvektig, om den ikke også ser det som sin oppgave å påvise de utematiserte forutsetningene som driver etikk satsingen videre.

Alle disse tre punktene er forenlig med tanken om at lekfolk og dermed demokrati er avgjørende i forbindelse med rett-galt spørsmål i moderne bioteknologi. Lekfolket er resonansbunnen som etiske standpunkter og posisjoner i en aller annen forstand må gi mening til. Som sagt må ikke dette forstås som at man skal ”treffe” lekfolkets mening. Stilt overfor stamcelle-problematikken er det trolig at mange av lekfolket ikke hadde noen som helst mening på forhånd. De kom til Stamcellekongressen (og dens innledende runder) som en jury kommer til Lagmannsretten – de skulle opplyses, reflektere, kjenne etter og vurdere.

Alle de nevnte tre punktene er også forenlig med tanken om at Bioetikere er i besittelse av en form for ekspertise. I Bioetikerens særegne ekspertise inngår logiske ferdigheter, artikulasjonsferdigheter, empatiske ferdigheter, teori-ferdigheter, samt en tverrvitenskapelig kunnskapsbase.

Sannsynligvis har ingen Bioetiker den perfekte blandingen av disse elementene. Og hva som er den perfekte blandingen kan det heller ikke gis et entydig svar på. Bioetikken er et forskningsfelt under utvikling. I økende grad er det en erkjennelse i dag av at mange fagfelt og tilnæringsmåter har mye å bidra med til bioetikken. Bioetikken er i seg selv et forskningsfelt som må artikuleres. Ingen har monopol på det. I denne artikkelen har jeg eksempelvis kritisert Singer, hans tilnærming til og svar på noen viktige bioetiske spørsmål. Men samtidig står jeg i takknemlighetsgjeld til Singers problemstillinger fra 1981. Uten Singer å bryne seg på hadde nok mye av Bioetikken vært fattigere i dag. Som ved annen ekspertise vil man stilt overfor den bioetiske ekspertisen, oppleve at ekspertisen er uenig seg imellom. I slike situasjoner må det forhandlinger til. Og ”forhandlingspartneren” er til syvende og sist alltid ”allmenmoralen”, ”folket” eller ”lekfolket”. Lekfolket som jury skulle opplyses, de skulle reflektere, kjenne etter og vurdere. Ikke minst skulle de vurdere ”troverdigheten” til ulike former for etisk ekspertise. Bare slik etableres etisk ekspertise.

Den beste beskrivelsen og *den engasjerte Artikulatoren*

Jeg har med dette sluttet meg til tanken om at Lekfolket får det siste ordet. Det finnes ingen bedre beskrivelse enn den beste beskrivelsen. Hva som er den beste beskrivelsen, kan ikke oppfattes fullstendig uavhengig av opplevelsene, interessene og de moralske følelsene til dem som beskrives. Og dem som beskrives er i dette tilfelle oss alle, fordi det er vi som samfunn som skal ta en beslutning om noe vi mener angår oss alle. Prinsippet om den beste beskrivelsen gjelder selvsagt som rettesnor også for denne artikkelen. Om det finnes bedre beskrivelser av forholdet mellom lekfolk og etiske eksperter på en konferanse om stamcelleforskning gjenstår å se. Men artikkelen har forsøkt å gi mening både til det faktum at Lekfolkskonferansen i en unison offentlighet ble oppfattet som et fornuftig og riktig tiltak, og til den tilsynelatende motsetningsfylte oppfatningen av etisk ekspertise. Det var enkelt å påvise at logikken syntes å halte i dette prosjektet. Men stoppet man med en slik kritikk, ville svært mange menneskers meninger bli uforklarlige. Og om svært mange menneskers meninger ble uforklarlige, hadde svært mange mennesker ikke blitt hørt. Lekfolket hadde ikke blitt hørt.

Gjennom forsøket på å artikulere de utematiserte forutsetningene for Lekfolkskonferansen om stamceller, viser det seg dermed at det må finnes mer enn to former for praktisk etikk. Et sted

mellom den monologiske moralteknologen og den interesseløse hverdagsokratikeren finner man *den engasjerte Artikulatoren*. I motsetning til hverdagsokratikeren vil Den engasjerte artikulatorens sikte mot konklusjoner i møtet med substansielle etiske spørsmål når situasjonen krever det. Han vet når situasjonen krever det fordi han befinner seg tilkoppelt den kultur, og de intersubjektive moralske følelser som der finnes. Og fordi han befinner seg tilkoppelt vil han i motsetning til moralteknologen alltid vektlegge resonansen i folkedypet. *Den engasjerte artikulatorens* er ingen fantasifigur. Innenfor Bioetikken kan han for eksempel hete *Hans Jonas*. Eller stilt overfor en bok som *Die Zukunft der menschlichen Natur*, så kan *den engasjerte Artikulator* faktisk også hete *Jürgen Habermas*.

Litteratur:

Habermas, Jürgen. *Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik?* Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001.

Hellesnes, Jon. "Etikk-satsing? Om moralteknologi, diskursetikk og kvardagsokratisk verksemd". LOS-senter Notat 9342, 1993.

Hellesnes, Jon. "Livsvisdom eller autistisk innovasjonsfeber? Om nyskildring og sjølvskaping hos Kierkegaard og Rorty", *Nytt Norsk Tidsskrift*, 3-4/1996.

Kollek, Regine, and Günter Feuerstein. "Bioethics and antibioethics in Germany: A sociological approach." *International Journal of Bioethics*, 10, no. 3, 1999.

Maclean, Anne. *The elimination of morality – reflections on utilitarianism and bioethics*. London: Routledge, 1993.

Saugstad, Jens. "Kants syn på fosterets og spedbarnets moralske status". I Wetlesen (red.), *Humanistiske perspektiver*, 1992; 72-108.

Singer, Peter: "Ethical experts in a democracy". I: Rosenthal, D og Shakasi, F, *Applied ethics and ethical theory*. Salt Lake City: University of Utah Press, 1988.

Singer, Peter. *Rethinking life and death – the collapse of our traditional ethics*. New York: Oxford university press, 1994.

Taylor, Charles. *Sources of the self – the making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge university press, 1989.

Taylor, Charles. "Explanation and practical reason". I: Taylor, *Philosophical arguments*.
Cambridge: Harvard University press, 1995.

Tennøe, Tore. "Lekfolkene satte agendaen". *Genialt*, nr. 4/2001.

Tranøy, Knut E. *Det åpne sinn – moral og etikk mot et nytt årtusen*. Oslo: Universitetsforlaget,
1998.